ІДЕНТИЧНІСТЬ І ЛІТЕРАТУРА

https://doi.org/10.33608/0236-1477.2026.01.81-91
УДК 82-94

Оксана ПУХОНСЬКА, доктор філологічних наук, доцент
Національний університет «Острозька академія»
вул. Семінарська, 2, м. Острог, 35800
Варшавський університет
вул. Краківське Передмістя, 26/28, м. Варшава, 00-927
e-mail: o.pukhonska@uw.edu.pl
ORCID https://orcid.org/0000-0003-0543-4847

ЗАКОДОВАНА МОВА ДОСВІДУ, АБО ІДЕНТИЧНІСНІ САМОПОШУКИ НА ТЛІ ВІЙНИ (ЗА КНИЖКОЮ МЕҐАН БАСКІ «ЩЕ НЕ ВМЕРЛА УКРАЇНА. РОДИННА ІСТОРІЯ ЗАСЛАННЯ І ПОВЕРНЕННЯ»)

Темою статті є процес відшукування індивідуальної ідентичності через мову досвіду і травми української родини на тлі XX ст., тобто через наративізацію ідентичності колективу. В центрі дослідницької уваги — книжка американської письменниці українського походження Меґан Баскі «Ще не вмерла Україна. Родинна історія заслання і повернення» (2023). Розвідка має на меті з'ясувати, як повномасштабна воєнна інтервенція Росії в Україну спровокувала інтерес до власної ідентичності нащадків українських емігрантів, народжених і вихованих в абсолютно інших мовно-культурних реаліях. У результаті встановлено, що мова як засіб збереження і кодування історичних смислів стає основним ключем до ідентичнісного порозуміння і взаємоприйняття між поколіннями одного роду.

***Ключові слова**: національна пам'ять, ідентичність, еміграція, травматичний досвід, література.*

Цитування: *Пухонська О.* Закодована мова досвіду, або Ідентичнісні самопошуки на тлі війни (за книжкою Меґан Баскі «Ще не вмерла Україна. Родинна історія заслання і повернення») // Слово і Час. 2026. № 1 (745). С. 81—91. https://doi.org/10.33608/0236-1477.2026.01.81-91

© Видавець ВД «Академперіодика» НАН України, 2026. Стаття опублікована на умовах відкритого доступу за ліцензією CC BY-NC-ND license (https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/)

Проблема української ідентичності, попри її численні наукові дослідження, є гостро актуальною в різних сферах гуманітарних студій і сьогодні. Особливо потреба її осмислення постає в контексті тих політичних та історичних викликів, які спровокувала російсько-українська війна — спочатку локальна у 2014 р., з анексією Криму та прихованою інвазією на Схід країни, а згодом, від 24 лютого 2022 р., — повномасштабна, що супроводжувалася вторгненням Росії на територію практично всієї України. В цьому випадку особливо затребуваним є вивчення ідентичності на основі української національної пам'яті, але не лише в географічних кордонах сучасної держави. Зрештою, з огляду на особливості радянського імперського репресивного досвіду багато подій із цієї пам'яті були витіснені на маргінеси історії, а їх наративи жорстоко заборонені. Цікаво, що під впливом актуальної російсько-української війни на Заході до травматичного минулого своїх предків починають звертатися онуки і правнуки українських емігрантів. Важливо розуміти, що така пам'ять уже опосередкована і набуттям інших культурних та історичних досвідів, і часом, який, як відомо, стирає живі враження, особливо коли безпосередні свідки певних подій помирають, а для нащадків ця пам'ять є спогадами Іншого. Йдеться радше про специфічну форму осмислення минулого, яку Маріанна Гірш визначає як постпам'ять. На переконання дослідниці, постпам'ять від пам'яті відрізняє дистанція кількох поколінь, а від історії — глибока особиста причетність [7, 254].

Важливим стримувальним чинником, що супроводжує процес відшукування досвіду минулого етнічними українцями, є мова. Слід розуміти, що йдеться про мову і як лінгвістичну категорію, і як категорію екзистенційну. Проблема мовної дистанції полягала в тому, що дуже часто онуки не говорили українською, а дідусям та бабусям, вочевидь, ресурси іншої мови видавалися недостатніми для ословлення їхніх травм. Всі ці чинники призвели до культурної амнезії, що часто є важливою причиною ідентичнісної кризи — браку повноти себе. Пошуки ж витісненої пам'яті, спровоковані різними ситуаціями (в контексті теми цієї статті — війною, що, безумовно, має характер історичний), активізують ті досвіди минулого, які потребують негайної наративізації. Це важливо як для покоління, що відходить, так і для покоління, яке набуває власної суб'єктності *тут* і *тепер*. Саме це є одним із фундаментальних тематичних аспектів книги американської письменниці Меґан Баскі «Ще не вмерла Україна. Родинна історія заслання і повернення».

Серед книжкових новинок останніх років варті уваги праці, яким притаманний жанровий синтез, поєднання документальної основи з елементами художньої наратії. Книжка Меґан Баскі є однією з таких праць. Вона здатна викликати дослідницький інтерес як утілення колективної пам'яті (одного роду на тлі історії XX ст.), як спроба вираження травматичного досвіду, а також як пошук властивої мови, якою можна (і варто) оповідати про пережиту травму. Цей аспект мови не зводиться до

питань суто лінгвістичного характеру, а охоплює широкий спектр проблем, які стосуються різних галузей гуманітарних знань.

«Ще не вмерла Україна...» — це документальна хроніка одного роду, представники якого зазнали і заробітчанської еміграції кінця XIX ст., і подвійної радянської окупації, і окупації нацистської, і національно-визвольної боротьби, і депортації до Сибіру, і вимушеної еміграції з метою збереження власного життя і життя своїх дітей. У передмові авторка підкреслює: саме повномасштабна війна Росії проти України породжує ментальну потребу причетності етнічних українців до тих важливих ідентичнісних процесів, які відбуваються в часі її тривання.

Сучасна література цієї війни є об'єктом наукових студій багатьох дослідників, причому вивчають її і з позицій історичних, і в контексті студій пам'яті, і як свідчення травми. Дослідницьких аспектів виникає щораз більше, оскільки війна триває, а її наративізація в культурних текстах є спробою зафіксувати та осмислити той досвід, якого українці набувають із кожним роком усе більше. До вивчення такої літератури війни вдаються Олена Бондарева, Тетяна Гребенюк, Тарас Пастух, Ярослав Поліщук, Марина Рябченко, Ольга Харлан та ін. Однак цікавою і недостатньо вивченою залишається проблема мови, якою можна описати війну. Що більше, ця проблема дуже часто акцентує саме на тому, як мова стає ключем до самосвідомості індивіда, до визначення ментальних основ його ідентичності. Почасти цей аспект досліджують Лі Гілмор, Домінік Лакапра, Найджел Хант.

Ця студія має на меті простежити, як війна спровокувала інтерес до власної української ідентичності нащадків українських емігрантів, народжених і вихованих в абсолютно інших мовно-культурних реаліях. Українськість для третього чи четвертого покоління емігрантів була, у кращому випадку, ритуальною: одягання вишиванки, символічне відзначення родинних свят тощо. В більшості ситуацій українськість, як і Україна, була чимось далеким, неактуальним, а навіть екзотичним. Зрештою, через травматичний колоніальний, а особливо тоталітарний досвід, проблеми національної самосвідомості для самих українців тривалий час мали дискусійний характер. Причини крилися у недостатній кількості історично сформованих і доведених підстав для визнання самобутності української нації. Ентоні Ґідденс, досліджуючи явища і процеси національних держав, акцентує на тому, що «для забезпечення функціювання і розвитку нації необхідні два важливі елементи: держава і територія» [6, 119]. Ґідденс говорить про кордони та засоби контролю над тим, що діється в їх межах, і над тим, що може впливати на них ззовні. Проблема українців як нації у цьому контексті полягає передовсім у відсутності держави аж до 1991 р., але територіальний чинник визначався за історичною та етнічною присутністю українців. Ентоні Сміт полемізує з висновками Ґідденса, основуючи свою теорію нації на реальніших принципах, які почасти пояснюють феномен української нації за умов незначного досвіду державності. За його визначенням, «нація вписана в культурно-історичний контекст і може мати або не мати власної бать-

ківщини чи держави» [10, 7]. Зазначені чинники почасти впливають на ті ідентичнісні процеси, які американська письменниця намагається проаналізувати у своєму творі. Особливу увагу зосереджено на тому, як українська ідентичність розкривається через відчитування досвідних смислів, декодування мови пережитої предками травми і накладання її на актуальні події.

Меґан Баскі народжена в 1982 р. у США. Її родове коріння пов'язане з Україною, оскільки бабуся Анна була родом із Галичини. Переживши Другу світову війну, депортацію до Сибіру в 1970-х, жінці вдалося емігрувати до Сполучених Штатів, де на той час мешкав її батько, який виїхав туди на заробітки ще до війни.

Авторка належить до покоління міленіалів, яке сформувалося в період «кінця історії», позначений деконструкцією культурних кордонів, інформаційною свободою та появою віртуальної реальності. Турбулентність, яка супроводжувала цю вікову групу в роки її самостановлення, доволі інтенсивна. Збільшення медійних ресурсів робило світ компактнішим, даючи можливість аудіовізуального проникнення інформації в будь-який його куточок. Тому важливі трансформаційні події в Європі, як-от: падіння Берлінської стіни в 1989-му, розпад СРСР у 1991-му, війни на Балканах у 1990-х — ставали частиною інформаційного простору також американців, особливо якщо в них були знайомі чи родичі в Європі. Суспільство і світ змінювалися, ставали відкритішими й водночас спонукали до розширення меж свого пізнання. Генерація міленіалів — це так звані громадяни світу, або культурні номади, для яких не важливі ні територіальна, ні ментальна прив'язаність до певного місця. Зрештою, про це пише Баскі, згадуючи власні нігілістичні поривання дистанціюватися від родини під час поїздки на студії далеко від дому.

Однак саме «іноземність» [3, 29], за її словами, тобто *інші́сть* баби Анни, її дивні цінності, які, здавалось би, не вписувалися у сферу самосвідомості сучасної дівчини, з часом виявили непереборну притягальну силу. Вона відкриває для себе Україну як особисте «пограниччя» [3, 39], що спонукає вийти поза межі американської бульбашки і пізнати / зрозуміти світ. Уже після першого візиту на батьківщину своїх предків нараторка доходить екзистенційного висновку, що для неї зрозуміти Україну — означає пізнати себе. Відтак вона починає активну роботу з пошуку та відновлення родинної пам'яті.

Основною перешкодою на шляху до взаєморозуміння з бабусею для дівчини передовсім була мова. Вивчаючи її в коледжі й почасти самостійно, вона все ж не до кінця розуміє те, що розповідає їй Анна. Бабуся ж, попри певний рівень володіння англійською, не бачить ресурсних можливостей цієї мови, аби адекватно передати зміст пережитого до еміграції у Сполучені Штати. Тож ідеться про відсутність мовного порозуміння між джерелом пам'яті та її реципієнтом. Причина цього полягає у психолінгвістичних та історико-лінгвістичних явищах. Говорити про минуле для Анни настільки важко, що це емоційне відчуття позначається на її фізичному стані. Психологічна *не-мова* трансформується у фізичну

мову тіла, здатного відчувати непропрацьовану травму і реагувати на неї різними проявами. Наприклад, після інтерв'ю у проєкті усних історій американських українців у Клівлендському українському музеї жінка заявляє онуці, що більше не повторить цього досвіду, бо «після розмов про минуле вона не може спати» [3, 31].

Брігітта Буш і Тім Макнамара, досліджуючи мову і травму, доходять важливого висновку, що «сцени пережитого насильства можуть бути пов'язані в досвіді та пам'яті з певними формами мовлення та мови, вживання яких асоціюється зі злочинцем чи травматичною ситуацією» [2, 327]. Перед першою поїздкою онуки в Україну Анна, перманентно відчуваючи страх, коли тільки йдеться про Україну, намагається кількаразово попередити її по телефону: «Там не так, як тут. Там погані люди» [3, 32]. Що важливо, жінка говорить це англійською — мовою, що стала для неї простором-прихистком від пережитої кривди, мовою, у якій вона прагнула заховатися від минулого і вберегти від нього своїх нащадків. Українська, звісно, залишилася її пріоритетною мовою спілкування в середовищі українських емігрантів, у релігійних та культурних осередках. Однак це здебільшого мова побуту, але не мова спогадів.

Покликаючись на міркування Бессела ван дер Колка із праці «Тіло веде лік. Як лишити психотравми в минулому» [8], вчені доходять висновку, що «травматичні спогади про вражаючі події, які не обов'язково доступні свідомій пам'яті, можуть повертатися, часто раптово й несподівано, у вигляді флешбеків, надмірних емоцій або "безмовного жаху"» [2, 329]. Так трапляється з Анною, адже в певних ситуаціях вона несподівано пригадує деталі минулого, як-от під час розпитування онуки чи повідомлення її екстремального рішення їхати в Україну, щоб вивчати українську. Раціональне усвідомлення того, що пройшло понад пів століття відтоді, як жінка емігрувала до США, а життя в Україні зазнало радикальних змін, не впливало на ті відчуття та уявлення, які породжувала пережита і непропрацьована травма. Звідси — сльози і (не)можливість пояснити дівчині, в чому полягає сенс тих «поганих людей», а отже, й потенційних небезпек, які її там можуть чекати.

З позиції реципієнта проблема (не)доступності родинної пам'яті має свої причини. Крім нерозуміння власне змісту мови, дівчині не знайомі також історичні реалії, в яких її бабуся зазнала найглибших травм. Історико-лінгвістичне нерозуміння властиве не лише іншомовному середовищу. Воно цілком можливе і в середовищі спільної мови, коли певний історичний досвід не став соціокультурним меморіастичним дискурсом, не трансформувався в мистецькі чи наукові наративи, які вбезпечили б його від витіснення чи від суспільної амнезії. Однак якщо українська мова, скажімо, впродовж десятиліть досвіду тоталітарної травми напрацювала відповідні ресурси та механізми її вербалізації та пояснення, то американській версії англійської ці механізми, природно, не властиві — з огляду на відсутність в історії американців тоталітарного досвіду репресій, геноциду, вимушених депортацій, війни на їхній території тощо. Історичний досвід самих американців різний, оскільки, по суті, це нація

емігрантів. А тому цілком природно, що поколінню, до якого належить протагоністка твору, важко не лише прийняти, а й зрозуміти подібну інформацію. Розмірковуючи над застереженнями Анни, онука доходить висновку, що тривалий час «не спадало на думку, що її хвилювання може бути спричинене чимось поза межами обережності, що воно випливає з досвіду, якого я тоді не могла зрозуміти» [3, 32]. За Б. Буш, «травма, як й інші сильні переживання та почуття, такі як біль, горе та гнів, торкається висловлюваного» [2, 329]. Тобто мовні засоби обмежені певним психологічним кордоном пригадування. А тому сказати більше, аніж «там не так, як тут», чи «там погані люди», Анна не може. Їй важко навіть вимовити, що, скажімо, «там люди, які мене скривдили». Хоча, вочевидь, ані тих людей, ні тих обставин, за яких вона зазнала кривди, в незалежній Україні вже немає, але це вже поза рамкою її досвіду.

Є ще один нюанс, на який варто звернути увагу в контексті цього питання. У більшості ситуацій, описаних у книжці, йдеться не лише про мову як лінгвістичне явище, а радше як про явище когнітивне, коли пізнання певних реалій потребує не лише розуміння змісту слів, а й глибоких культурних контекстів, які стоять за цими словами, що почасти перегукується із явищем, яке я вище назвала історико-лінгвістичним досвідом. До певного часу Анна не говорила про своє минуле, оскільки, як було зазначено, це викликало досить болючі відчуття, навіть на тілесному рівні. Проте впродовж життя у Клівленді вона пріоритетно берегла свою українську ідентичність. Ідеться і про атрибутивні прояви національної самовизначеності, і про ті, що закладені на рівні родинної / родової пам'яті й фактично були важливим складником етнічної ідентичності. Баскі зазначає, що навіть «зовнішнім виглядом жінка передавала інший час та інший край» [3, 18]. Це проявлялося у манері вдягатися, носити на шиї хрестик, готувати особливі страви (вареники та голубці), вирощувати й заготовляти овочі на задньому дворі свого будинку, що є чужим для американської культури, святкувати православне Різдво 7 січня. Ці ознаки засвідчують стиль життя Анни, який певним чином компенсував важке минуле. Зрештою, саме релігійність була тією особливістю, яка, здавалось, найбільше об'єднувала спільноту українських емігрантів навколо православної церкви («...церква для моєї бабусі була центром її життя, і вона обов'язково відвідувала всі богослужіння» [3, 21]). З одного боку, це є певною традиційно-культурною особливістю ідентичності, якщо, скажімо, покликатися на теорію Ентоні Сміта, за якою «на фундаментальному рівні націю можна розглядати як духовну спільноту громадян» [1, 134]. Основуючи свої міркування на соціологічних теоріях Еміля Дюркгейма, Сміт акцентує на тому, що саме релігія є тим чинником, який сприяє утвердженню спільних почуттів та ідей, що підтримують єдність та індивідуальність спільноти [1, 134]. З другого боку, в цьому індивідуальному випадку, можливо, йдеться не так про «почуття праведності» чи власне релігійності, як про необхідність причетності до Свого. Оскільки церковна спільнота підпорядковувалася переважно релігійним традиціям, по

суті перемішаним із національною українською культурою, це давало відчуття дому, а у випадку Анни Мазур — утраченого чи, точніше, незреалізованого дому.

Поведінка старшої жінки, зрештою, досить часто виказувала травматичний досвід без жодного вербального пояснення. Авторка зазначає, що Анна іноді приносила рідним мішки вирощених овочів, випічку, домашній хліб, переймаючись, аби в них було достатньо їжі [3, 24]. Страх голоду — наслідки особливої національної травми українців і пов'язаний він не лише з Голодомором-геноцидом 1932—1933 рр., якого на тогочасному Заході України, де жила героїня, не було, адже та частина країни належала до Польщі. Однак випробування голодом пережили всі, хто досвідчив ГУЛАГ та інші жорстокі радянські репресії, як і життя в СРСР загалом. В одній з пізніших розмов Анна згадує: «Коли мої діти росли, не було хліба. Молоко коштувало 10 рублів за літр. Одного було недостатньо...» [3, 157].

Історико-лінгвістична специфіка закодованості такого досвіду для онуки полягає в тому, що навіть при ідеальному перекладі його англійською (буквальному чи смисловому), ця травма буде не до кінця зрозумілою, оскільки її не було в досвіді тієї мови. Вербалізація потребує не лише мови як системи знаків, а і як системи історичних смислів. Тому глибинне розуміння і співпереживання стають можливими лише тоді, коли онука Анни вивчає і мову, і родинну історію, і тогочасні реалії, в яких жила її бабуся.

Своїх дочок жінка хоч і ангажує у власні традиції, однак у дорослому віці, коли вони цілком добре знайшли себе в американській дійсності, для них це радше ритуал чи доведене до автоматизму атрибутивне наслідування їх у вузькому родинному колі, як, наприклад, традиційний вияв пошани до батьків зі звертанням на «Ви» до кожного. Це також було адаптовано і до англійської настільки, наскільки дозволяли засоби самої мови. Авторка зауважує, що їй видавалося дивним і незрозумілим, коли її мама зверталася до Анни виключно «Mother», а не типово «Mom» [3, 18], що, напевно, асоціювалося з українським «Ви».

Досить промовистою є ненавмисна маргіналізація в пам'яттєвому наративі власне матері оповідачки — доньки Анни Мазур. Покоління батьків (у цьому випадку — Надії і її сестри Ольги), яке мало би стати посередником поміж травмою дідів і онуків, репрезентоване в цьому тексті як безмовне і безсуб'єктне. Важливішим джерелом пам'яті є їхня старша сестра Стефа, яка залишилася в Україні. Вона фактично стає «Вергілієм» у мандрівці «пеклом» минулого роду героїні твору. Однак (не)мовлення Надії та Ольги тут істотно відмінне, аніж у випадку їхньої матері Анни Мазур. Воно, хоча й викликане спільно пережитою травмою, має дещо інший характер. Жінки народилися уже на засланні. Як не парадоксально, але саме той час і простір — дім їхнього дитинства, який вони, попри всі складні умови, не мали з чим порівнювати. Україна була для них краєм далеким і знаним лише з розповідей рідних. На час, коли мати з доньками отримала дозвіл на виїзд до США, як зазначає автор-

ка, «у них був свій одноповерховий дерев'яний дім у Єманжелінську...[1] Одне ліжко на двох. Як у всіх, у них була чорна німецька вівчарка з кличкою Тарзан. Кожної суботи вони ходили до бані митися. Зимою носили валянки...» [3, 182]. Типове життя дітей колишніх в'язнів режиму, які чи то через заборону повернутися, чи з інших вагомих причин після відбування терміну залишалися жити в Сибіру. Тому зрозуміло, що страх перед невідомістю в дітей-підлітків міг бути дуже глибоким. Особливо травматичним було прощання зі старшою сестрою Стефою, яка не могла виїхати з ними, бо була вже заміжньою. Утім, незважаючи на труднощі виходу із зони комфорту й радикальної зміни культурного та мовного простору, в дівчат були деякі сприятливі для адаптації в чужому середовищі умови: вони їхали не в невизначене місце, а до своїх діда й баби, які давніше замешкали в Клівленді. Що більше, американська школа й оточення сприяли тому, що «невдовзі українською вони розмовляли лише зі своїми рідними або між собою на ігровому майданчику, коли хотіли обговорити якусь таємницю» [3, 185].

Зростання дітей поза межами травматичного досвіду батьків зовсім не означає відсутності його впливу на них. Проте до певного часу цей вплив може бути невидимим, а навіть несуттєвим. Набуття власного досвіду в інших мовних, культурних, соціальних реаліях призвело до своєрідного відходу в тінь родинної історії. Це стало можливим і з огляду на географічну віддаленість від місця травми. В такому випадку, як свідчить дослідження Метью Ретклiффа, «відбувається втрата імпліцитної, попередньо рефлексивної визначеності, яку зазвичай передбачає робота мови» [9, 323]. Особиста травма Анни не виключала травматичних переживань у стосунках зі своїми дітьми, особливо в надскладних умовах життя з перманентним ризиком їх утратити. Доньки фактично виключені з ланцюжка пам'яттєвої наративізації як суб'єкти і як ті, хто може (має) щось сказати. Мама оповідачки, Надія, безумовно фігурує в оповіді, однак практично не промовляє.

Родинні історії Мазурів часом абсолютно різні. Михайло — батько Анни — виїздить на заробітки у США ще на початку 1930-х, залишивши в Україні дружину з трьома дітьми, наймолодшому з яких було всього чотири роки. Події, що розгортаються в Центрально-Східній Європі згодом, змушують відкласти його повернення на невизначений термін. Під час другої совітської окупації Західної України його дружина Розалія з дорослими сином та донькою були репресовані й вивезені до Сибіру. Возз'єднання сім'ї відбулося лише в 1961 р., коли жінка отримала дозвіл на виїзд до чоловіка. Згодом, як було зазначено, приїжджає з доньками також Анна. Дім Михайла (Майка) Мазура наприкінці 1960-х збирає під одним дахом абсолютно різні травматичні досвіди останніх десятиліть, знайти спільну мову для яких досить складно. Саме тому кожен із цих досвідів переживається героями індивідуально, аж до моменту, коли вже у 2000-х їх намагається об'єднати у спільному сюжеті

[1] Місто в Челябінській області Росії.

своєї книги Меґан Баскі. Розалія, Анна і її доньки Надя й Оля є носіями спільного досвіду, проте вербалізація його в одному наративі виявляється практично неможливою, оскільки кожен із них мав іншу опцію його переживання і трактування — з огляду на покоління, місце народження, родинні стосунки. Це той випадок, коли, за Ретклiффом, «те, що щось сталося з "нами", не означає почуття спільного розуміння серед тих, хто це пережив. З позиції феноменології травми, те, що сталося з "нами", може спочатку сприйматися як "моє", а не "наше"» [9, 324]. Саме тому Анна сприймала минуле передовсім як власний досвід, про який воліла мовчати, бо навіть передбачливі практики проговорення, здавалося, не діяли. За словами жінки, «коли я розказувала про пережите, думала, це допоможе забути, але потім воно не виходило з голови усю ніч» [3, 157].

Отже, внучка Меґан стає фактично зв'язковою поміж минулим роду і його теперішнім, активно занурюючись у всі можливі тексти і контексти пам'яті, пов'язані з біографією своєї бабусі, Україною сучасною й Україною періоду Другої світової війни, особливостями тоталітарних режимів та їх впливу на долі рідних. Авторка залучає всі можливі джерела для свого меморіастичного дослідження: архіви в Україні, в Польщі й у Сполучених Штатах, музеї, пов'язані з Другою світовою війною, кількаразово здійснює поїздки в Україну, де знайомиться з родичами, вивчає мову, долучається до всіх можливих подій і процесів, які дають їй змогу зрозуміти ту частину себе, яка до певного часу мала лише дуже нечіткі обриси. Водночас жінка занурюється в живу мову, відкриваючи для себе ті значення і смисли родового досвіду, які суттєво допомагають заповнити білі плями і її особистої, і родинної, й української національної самосвідомості.

Сюжет досліджуваного тексту американської письменниці цілком переконує, що пізнання мови призводить до того, що між Анною Мазур і її онукою врешті відбувається повноцінний діалог, який дає Меґан підстави не лише *почути*, а й *відчути*. Мова як когнітивна категорія означує спільні сенси для обох героїнь, зокрема шанс утілити у слова пережиту травму і трансформувати її в текст як свідчення. Для однієї — це можливість передати, для іншої — отримати пам'ять. Поєднання в оповіді двох мовних кодів — англійського та українського — править за основу пошуків складної та суперечливої родової історії, у якій змішуються враження пережитих страждань і табу. Мова для персонажів письменниці — не тільки спосіб порозуміння, а й чинник роз'єднання, самотності, ізоляції. Через мову можуть бути оприявлені спогади минулого, але вона може також блокувати свідомість, консервуючи в минулому те, що не вдається висловити.

На підставі проаналізованого можна виснувати, що сучасна інтервенція Росії в Україні спонукала американську письменницю українського походження до переосмислення родової пам'яті, а також до інтенсивного самопізнання, що органічно пов'язане з Україною як батьківщиною її предків. Цей прецедент має важливе значення, адже такі історії свідчать, наскільки актуальним сьогодні є пошук української ідентичності в різних її проявах поза межами України.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Смітʼ Е. Д.* Націоналізм: Теорія, ідеологія, історія / пер. з англ. Р. Фещенко. Київ: К.І.С., 2004. 170 с.
2. *Busch B., McNamara T.* Language and Trauma: An Introduction // Applied Linguistics. 2020. № 41/3. P. 323—333.
3. *Buskey M.* Ukraine is not dead yet. A family story of exile and return. Stuttgart: Ibidem-Verlag, 2023. 214 p.
4. *Freeman M.* Rewriting the self: history, memory, narrative. London; New York: Routledge, 1993. 262 p.
5. *Geertz C.* «From the Native's Point of View»: On the Nature of Anthropological Understanding // Bulletin of the American Academy of Arts and Sciences. 1974. Vol. 28. № 1. P. 26—45.
6. *Giddens A.* The Nation-State and Violence. London: Routledge, 1985. 408 p.
7. *Hirsch M.* Żałoba i postpamięć [Mourning and postmemory] // Teoria wiedzy o przeszłości na tle współczesnej humanistyki. Antologia / red. Ewa Domańska. Poznań: Wydawnictwo Poznańskie, 2010. S. 216—269.
8. *Kolk van der B.* The Body Keeps the Score: Brain, Mind and Body in the Healing of Trauma. New York City: Viking Press, 2014. 464 p.
9. *Ratcliffe M.* Trauma, Language, and Trust // Empathy, Intersubjectivity, and the Social World: The Continued Relevance of Phenomenology. Essays in Honour of Dermot Moran / ed. by Anna Bortolan and Elisa Magrì. Berlin; Boston: De Gruyter, 2022. P. 323—342.
10. *Smith A.* Myths and Memories of the Nation. New York: Oxford University Press, 1999. 288 p.

Отримано 4 серпня 2025 р.
Прийнято до друку після рецензування 18 грудня 2025 р.
Опубліковано 5 березня 2026 р.

REFERENCES

1. Smith, A. D. (2004). *Natsionalizm: Teoriia, ideolohiia, istoriia* (R. Feshchenko, Trans.). Kyiv: K.I.S. [in Ukrainian]
2. Busch, B., & McNamara, T. (2020). Language and Trauma: An Introduction. *Applied Linguistics, 41*(3), 323—333.
3. Buskey, M. (2023). *Ukraine is not dead yet. A family story of exile and return.* Stuttgart: Ibidem-Verlag.
4. Freeman, M. (1993). *Rewriting the self: history, memory, narrative*. London; New York: Routledge.
5. Geertz, C. (1974). "From the Native's Point of View": On the Nature of Anthropological Understanding. *Bulletin of the American Academy of Arts and Sciences, 28*(1), 26—45.
6. Giddens, A. (1985). *The Nation-State and Violence*. London: Routledge.
7. Hirsch, M. (2010). Żałoba i postpamięć [Mourning and postmemory]. In E. Domańska (Ed.), *Teoria wiedzy o przeszłości na tle współczesnej humanistyki. Antologia* (pp. 216—269). Poznań: Wydawnictwo Poznańskie. [in Polish]
8. Kolk van der, B. (2014). *The Body Keeps the Score: Brain, Mind and Body in the Healing of Trauma*. New York City: Viking Press.
9. Ratcliffe, M. (2022). Trauma, Language, and Trust. In A. Bortolan, & E. Magrì (Eds.), *Empathy, Intersubjectivity, and the Social World: The Continued Relevance of Phe-*

nomenology. Essays in Honour of Dermot Moran (pp. 323—342). Berlin; Boston: De Gruyter.
10. Smith, A. (1999). *Myths and Memories of the Nation*. New York: Oxford University Press.

Received 4 August 2025
Accepted for publication after peer review 18 December 2025
Published 5 March 2026

Oksana Pukhonska, doctor of philology, docent
The National University of Ostroh Academy
2 Seminarska st., Ostroh, 35800
University of Warsaw
26/28 Krakowskie Przedmieście, Warsaw, Poland, 00-927
e-mail: o.pukhonska@uw.edu.pl
ORCID https://orcid.org/0000-0003-0543-4847

THE ENCODED LANGUAGE OF EXPERIENCE, OR SEEKING IDENTITY AGAINST THE BACKDROP OF WAR (BASED ON MEGAN BUSKEY'S BOOK "UKRAINE IS NOT DEAD YET. A FAMILY STORY OF EXILE AND RETURN")

The scholarly analysis of contemporary literary texts often requires a departure from traditional interpretive methods, primarily due to shifts in their functions, but also because modern literary works are created under extraordinary conditions. In this context, it is important not only that many narratives are grounded in the traumatic experiences of the war in Ukraine. A notable factor is that the war itself has provoked an exceptional interest in Ukrainian history.

The study focuses on the process of recovering individual identity through the language of experience and trauma within the Ukrainian family against the backdrop of the twentieth century. It is noteworthy that language—as a means of preserving and encoding historical sense—emerges as the key to achieving intergenerational understanding and mutual recognition within a single lineage. The central focus of this research is "Ukraine Is Not Yet Dead: A Family Story of Exile and Return" by the American writer of Ukrainian descent Megan Buskey. It was the full-scale Russian military invasion of Ukraine in February 2022 that compelled the author to narrativize the history of her Ukrainian family.

The war for identity on the European continent has intensified the urgency of these issues within a generation and society that might have appeared to have long ceased to focus on them. In this context, the marginalization of traumatic Ukrainian memory of the twentieth century demands special scholarly attention. This very memory has played a decisive role in the current confrontation between Ukraine and Russia. The experience of repression, censorship, mass killings, and suppression of Ukrainian national liberation movements throughout the twentieth century has become essential for comprehending Russia's contemporary military objectives in Ukraine, as well as for Ukrainians' understanding of the war as a struggle for the right to remember and to construct their own national identity strategy.

***Keywords*:** national memory, identity, emigration, traumatic memory, literature.